

közönség... az akkori hőségben!

*****

Őszi vegyes

azaz Kisasszonytól Mindenszent hónapjáig

Kisasszony hava, vagyis szeptember és néhány utána következő nap áttekintése szokás szerint részben októberre - azaz mindszent havára - is átnyúlik.

Kezdjük ezúttal a „névadó” nappal: szeptember 8-a ugyanis Kisasszony napja, ezt régebben Kisboldogasszonyként is emlegették, nyilván a bő három héttel korábbi augusztus 15-e, vagyis Nagyboldogasszony „kisebbik” megfelelőjeként. Egyébként a keresztény, apokrif hagyomány szerint Szűz Mária születésének emléknapja, számos népszokás és hiedelem kapcsolódott hozzá. Ezek elsősorban a „hajnali szép csillag” fogalomkörét érintik; aki megérdemli, ilyenkor a kelő napban megláthatja Máriát. Mint Bálint Sándor megjegyzi Ünnepi Kalendáriumában, a képzet vélhetően a Jelenések Könyvében olvasható, János-féle Napbaöltözött Asszony kifejezésből ered.

Van egy következő Mária-nap is, mai civil életünkben az év egyik leginkább kultivált névnapja: festum nominis Beatae Mariae Virginis, azaz Boldog Szűz Mária nevenapja, vagyis szeptember 12-e - minden Máriák nevenapja. Érdekessége, hogy részleges, itt-ott megült helyi ünnepből XI. Ince pápa tette az egész katolikus világban ünneppé, méghozzá 1683. szeptember 12-ét követően. A lengyel király, Sobieski János ugyanis ezen a napon mentette föl a töröktől erősen szorongatott Bécsset s Kara Musztafa nagyvezír serege futáshoz látott. Bécs felmentése, az Európára szóló győzelem amúgy nem is volt olyan édes a győztes lengyeleknek. Sobieski szeptember 17-én így ír haza, Varsóba a feleségének, miután végre találkozhatott a felszabadított Bécsbe visszatérő I. Lipót császárral:

„Meglehetősen emberien üdvözöltük egymást: néhány latin szóval udvariasan üdvözöltem őt; ő ugyanezen a nyelven válaszolt, eléggé jó szavakkal. Így, egymással szemben állva (lőháton) bemutattam neki a fiamat, aki hozzá közeledvén meghajolt. A császár még a kezét sem emelte a kalapjához, amit látva, szinte kővé dermedtem. Ugyanígy tett a szenátorokkal és hadvezérekkel, sőt, rokonával, a belski vajdával is.”

Mondhatjuk, igazi vak és pimasz Habsburg-viselkedés volt ez... hiszen a török veszély már elmúlt!

Tehát a szép Mária-napot a Habsburg-főváros megmentésének köszönheti a keresztény világ? Ne legyünk sértett-sóvárgók: ugyanez a kereszténység a mi Hunyadi Jánosunk győzelmének köszönheti világszerte a déli harangszót (bár az a nándorfehérvári dátum a nyár kellős közepére, 1456 július 21-22-ére esett).

A mai Máriákat azonban Isten éltesse s kívánjuk nekik, hogy legyenek emberiek, gondoskodók: hadd legyen nomen est omen.

Témában s időben ugorjunk: érdekes „szeptemberi sorozat” állítható össze hazánk és más országok történelmének kapcsolódásaiból a középkor végéről: szeptember 17-e volt 1374-ben, amikor I, azaz Nagy Lajos király úgynevezett „kassai privilégiuma” keretében a lengyel rendek elismerték a leányági örökösödést. Így lehetett Lajos király leánya, Hedvig (korabeli magyar források Adviga néven is emlegetik, ez egyenes út a lengyel Jadwiga névalakig) tíz évre rá, 1384 október 15-én Krakkóban lengyel királynővé. Tudjuk, tudományokat támogató, okos királynő volt, ki társkirályul maga mellé vette férjül a megkeresztelt, litván Jagellót, s lett a lengyelség kedvelt alakjává. Emlékét egy évszázada nem túl ötletes márvány síremlék őrzi a krakkói Wawelen, a Szent Szaniszló plébánián, azaz a Koronázó - turistakönyvek szerint Zsigmond - székesegyházban.

De ugyanez a szeptember, Kisasszony hónapja más, különös dolgokat is hozott ekkortájt, pontosan 1378-ban: szeptember 20-án a Rómában megválasztott VI. Orbán pápa ellenében VII. Kelemen néven ellenpápát választottak s ezzel kezdetét vette a hírhedt nagy, nyugati

egyházzakadás. Ez hosszú ideig tartott a birodalmi mániával, politikával és gazdasági érdekekkel összefonódott Egyház nagyobb dicsőségére. Voltak hát majd hét évtizeden át „római pápák”, „avignoni pápák” és „zsinati pápák”, s a jó keresztény bizony töprengtetett, mi a csudának is hirdet Jézus szerénységet, s miért beszél olyasmiket, hogy ne törődj politikai hercehurcákkal, hanem légy Isten gyermeke.

Mindenesetre, tegyük hozzá, Nagy Lajos királyunk abban a bizonyos nápolyi hadjáratban az Egyház szerint joggal megválasztott VI. Orbán pápát támogatta, míg Johanna nápolyi királynő VII. Kelemen ellenpápa oldalára állt. Ha ezt a „politikai szálát” nem is igen találjuk kedvenc olvasmányunkban, Arany János remek regényében, azért érdemes idő múltával újraolvasnunk a Toldi szerelmét: csodálatos olvasmány, néhány szeptemberi esténket bearanyozhatja.

Szeptember 21-e Máté apostol, evangélista ünnepe.

Ő az úgynevezett három szinoptikus elsője (azért szinoptikusok, mert „a” történetet írják le.) Máté a vámos, aki odahagyja a vámszedő asztalt és beáll apostolnak. Részletezés nélkül, tessék elképzelni Mátét manapság: ő tehát lemond havi bruttó másfél millió forintos banki fizetéséről és harmincmillió forintos végkielégítését is hátrahagyva apostolnak áll.

Ugye, hogy követhetetlen? Nem is követjük...

A kereszténység az utóbbi másfél évezredben nem is igazán effélékre akar minket rávenni, egyházatyáink inkább szerették a vért állítani példaképül: következik például szeptember 25-e, Szent Gellért napja. Tudjuk, tudjuk: hordóba szegezték, a Gellérthegyről legurították, satöbbi...

Arról természetesen szó sem esik a véres legendáriumokban, hogy ki is volt ez a nagyszerű, okos, a szó legjobb értelmében okos püspök? Hogy mit csinált?

Tessék elgondolni: tulajdonképpen neki köszönhetjük, hogy egyik legszebb magyar szavunk nem halt ki s az egyik legszebb, igazán csak a magyar kultúrkörben élő fogalmunk ma is él: Boldogasszony. Nem ékeskedem idegen tollakkal: több történész, vallástörténész kutatta ki és írta le, hogy minden valószínűség szerint Gellért püspök volt az, aki a királyi parancsra folyó térítés során azt javasolta: a korábbi, úgynevezett pogány vallási képzetekben erősen élő anyaisten (földanya, mindenséganya, ósanya, a matriarchátus istennővé vált fogalma), vagyis Bódugakszin=Boldogasszony legyen azonos Máriával. A békítő, bencés lelkületű Gellért úgy gondolta, hogy ha egyszer a nem-keresztény magyaroknak van egy mindenre befolyással lévő Boldogasszonyuk, (aki tehát korábbi évszázadokból, a közép- és nyugatázsiai vándorlásokból átörökölt, mindennapi életükben szereplő képzet), a bizánci kereszténységre jó ideje áttért magyaroknak pedig már van egy Istenszüljőjük, vagy Istenanyájuk (Bogarogyica, ahogyan bizánci hatásra a korabeli szlávtságban elkezd alakulni a képzet, amelyet az ortodox ikonokról azóta is oly jól ismerünk) - akkor érdemes ezt a mindenek fölött álló, mert erkölcsileg mindenkinél tisztább alakot anyaként megjeleníteni és egyesíteni. Ez lett Mária, Magyarország Nagyasszonya, Boldogasszony Anyánk, a Megváltó édesanyja - mint erről már esett szó július-augusztus révén.

Szeptember 26-a Juszta napja. Engedjük meg magunknak, hogy ezt, a magyar kultúrkörben nem túl kedvelt nevet mégis említsük; a létező dokumentumok, visszaemlékezések szerint ugyanis egy Juszta nevű (állítólag kissé púpos, vélhetően gerincsérült) román nő volt halálig hű, odaadó, megértő társa az ágyúöntő Gábor Áronnak. Dávid Antal méltán híres regényében (Háromszék nem alkuszik) így villant fel egy, mondhatni Pieta-jellegű képet az uzoni csatából:

- *Vigyázz magadra, Szalmajuszt! - kiált, és lóra ugrik.*

- *Áron! Ne menjen, Áron! - sikolt az asszony, de a hangja elvész a lármában. A szava nem éri utol, csak a pillantása. Látja, hogy a ló felágaskodik, majd a földre veti magát. Áron messzire repül a bokrok közé. Sikoltani akar, de szájára tapasztja a kezét. Aztán lassan*

odamegy, mint akinek mindegy. Az állat feláll és kapál, kapkodja a fejét.

- Megadatott - szól, amikor megtalálja a férfit. Az ágyúgolyó vállból kitepte a bal karját. Ahol a szíve lehetett, most lucskos, véres hústömeg.

Letérdel, és az arcát cirógatja.

- Látod, sohasem akartál pihenni. Most gyere, aludj!

Leül, s ölébe fekteti a halott fejét.

- Ne gondold többet Háromszékkal! Most már csak reám gondold... jaj, Áron! Más nem ér rá megsiratni, mert az ellenség siet. Gyorsan eltemetik, mennek a szomszéd falut védeni. Délután kozákllovak tapodják meg a sírját.

Ennyit Jusztina napjáról.

Persze, van még igazán kultúrtörténeti jelentőségű évfordulónk is Kisasszony havában: 1526-ban szeptember 25-én rakatta hajóra Szulejmán szultán a budai vár értékes szobrait, a Mátyás-féle könyvtár Corvináinak jó részét és a budavári templomok arany- s ezüsttárgyait, hogy Isztanbulig hajózzanak. Egyúttal ki is vonult Budáról, át Pestre, hogy azt felgyújtva végigvonuljon az Alföldön dűlva, pusztítva. Végül a szultáni sereg október 10-én elhagyta Magyarországot - tudjuk, csak azért, hogy hamarosan megint visszatérjen.

És ha már a szeptemberi eseményekből szemelgetünk, van egy igen érdekes dátumunk, úgy is mondhatnánk, a magyar politikai cenzúra első, törvényesített megjelenése. Kérem, ne gondoljanak osztrák önkényuralmi, cári, kommunista s egyéb találmányokra: 1572 szeptember 17-én Báthori István - még mint erdélyi fejedelem - büntetés terhe mellett megtiltotta, hogy személyes engedélye nélkül bármilyen könyvet kinyomtassanak, vagy forgalmazzanak. Sapiienti sat.

Szeptemberi s igen fontos kultúrtörténeti tény viszont, hogy a gyulafehérvári országgyűlés 1590. szeptember 21-i döntése értelmében Erdélyben azon év karácsonyával bevezették a Gergely-naptár időszámítását!

Régeink inkább nyáron vívták a háborúkat, ilyen szempontból tehát egyáltalán nem beszélhetünk uborkaszезonról, és mintha a szeptember hozta volna meg a gyümölcsöket: teli van a hónap izgalmas, szomorú, felemelő és rémes pillanatokkal.

Pontosan három évszázada, 1703 szeptembere és októbere Ocskay László ezredskapitány győzelmeitől volt hangos. Rákóczi hadvezére ezidő tájt sorozatban vette meg Rimaszombat, Losonc, Fülek, Korpona, Léva várát-városát és a Garammenti bányavárosokat.

Tágabb tájakra kitekintve említsük meg a világtörténelem egyik leghangosabb hadjáratát: 1812-ben szeptember 7-én esett meg Napóleon és Kutuzov között a híres borogyinói ütközet, majd szeptember 14-én vonult be a francia császár Moszkvába, hogy október 19-én meg is kezdje visszavonulását. Ez aztán a hírhedt, rémületes pusztulást hozta a diadalmas francia ármádiának.

Van még egy különleges évforduló szeptemberben s illő nem elfeledkeznünk róla. 1939 szeptember 17. napján - miután az egyik hiéna, Hitler 1-én már megtámadta Lengyelországot - a másik hiéna, Sztálin megegyezés szerint ugyancsak támadott (a szépséges kettős támadást és a Lengyelországon való osztozkodást a két főhiéna képviselőjében az alhiénák, Ribbentrop és Molotov külügyminiszter urak által aláírt szerződés szerint hajtották végre). 1939. szeptember 17-e után indult meg a két vad birodalom harapófogójába került országból a katonák és civilek menekülő áradata Magyarországra s lett belőle a még mindig kellően nem értékelt és fel nem dolgozott eposz: a sokat emlegetett magyar-lengyel barátság nem szóban, hanem tettekben folyó megvalósulása.

De térjünk vissza a szép, napfényes, őszi hangulatokhoz: 1846-ban szeptember 21-én bocsátották vízre a Balaton első gőzhajóját, a „Kisfaludy”-t.

Van végül még egy igencsak méltó, híres napja szeptembernek: Mihály, az arkangyal, 29-én. Főangyal, a zsidó név jelentése „ki olyan, mint Isten” (a név héber alakjában - Mikaél -

ott az „Éli”, az „Úr, Isten” szó). Mint Bálint Sándor írja, hittudományi meghatározás szerint Mihály az Ószövetségben a választott nép fejedelme, a nagy fejedelem, „aki a te népedért helytáll” - röviden, szakrális király, ezért „olyan, mint Isten”. Mihály arkangyal győzi le a Gonoszt s innen rövidítésekkel, bakugrásokkal, de egyenes az út a magyar szóhasználatig, amely a koporsót a Szent Mihály lovára teszi...

Mint eddig is, lapunk megjelenési dátuma okán átcúsúszunk néhány októberi dátum említésére.

És rögtön itt az első, nagyhírű nap: 4e, Szent Ferenc, az assisi mezítlábas ünnepe. (Összesen körülbelül tíz a Szent Ferencek száma, vagyis az assisin kívüli két leghíresebb, a szalézi és a xaveri mellett van még Francesco de Borgia, aztán régiszi, no meg Francesco de Hieronymo, van de Posadas, de Solano, paolai, sőt, egy xaveri Bianchi is.)

De beszéljünk az assisi mezítlábasról azért is, mert - látszólag furcsa s mégis alapvetően érthető módon - az ő alakja a legnépszerűbb az egész világon, ám a Kárpát medencében egészen bizonyosan. Hogy miért? Vallás- illetve egyháztörténeti tanulmány dolga erre a kérdésre átható, komoly választ adni, mi most csak egy hétköznapi megfigyelésre szorítkozunk. Giovanni Bernardone, az assisi rendalapító nem „leereszkedett” - mondjuk püspökként - a szegényekhez, mint például salesi névtársa, hanem önmaga megvalósította szegénységét; nem győzedelmes hittérítő volt, mint a xaveri, hanem - maga is esett emberként - az esetek barátja. (Senki félre ne magyarázza, mindez távolról sem jelenti azt, hogy részünkről bárminemű kifogás érhetné akár Szalézi Szent Ferencet, akár Xaveri Szent Ferencet, akár a többit.)

A mezítlábas assisi azért tudott olyan megnyerő lenni, mert egészen újat - s oly egyszerűen ősit - hozott a túldíszített és túlépített katolikus egyházba: beszélt a madaraknak, Teremtőjét - a mi Teremtőnket - teremtményeiben tisztelte, azaz testvérbátyjaként megszólította a Napot és testvérnénjeként a Holdat. Egyszerűen: a mezítlábas assisi emberré beszélte vissza az embert, akit eladdig a középkor csak ócsárolni és pokollal fenyegetni tudott. Ha valaki azt hinné, hogy mindez újkeletű értelmezés, hogy mindezt csupán legújabb korunk szellemi nagyhatalma, a film kelti - gondolunk itt elsősorban Franco Zeffirelli méltán sikeres filmjére, amely Napfivér, Holdnővér címen a magyar néző előtt is jól ismert - akkor javasolhatjuk, hogy tekintse át a ferencrendiek templomainak és rendházainak hosszú, népszerű sorát, vagy lássa meg azt a jó megértést, ahogyan ma az általuk vezetett iskolákban a fiainkkal-leányainkkal bánnak.

Évfordulóként következik: október 6., az aradi vértanúk napja, de erről a különleges évfordulóról lapunk más helyén s a következő számban bővebben beszélünk.

Futólag kell említenünk 8-át, ez a nap ugyanis - mint Bálint Sándor Ünnepi Kalendáriumból tudjuk -Vaszary Kolos bíboros kérésére, pápai engedéllyel lett egyházi ünneppé a millennium, 1896 alkalmából, mint Magyarok Nagyasszonya. Az 1970-es évek liturgikus reformja rendelkezett úgy, hogy az ünnepet áttették Mária nevenapjára, azaz szeptember 12-re.

Innen kezdve azonban október eleje telistele van fontos történelmi dátumokkal, évfordulókkal. Rögtön itt van október 12-e; s ha hozzátesszük, hogy 1492 október 12-re gondolunk, mindenki előtt azonnal világos a korszakváltónak kinevezett dátum jelentősége. Azon az 1492-es október 12-én kiáltott le az árbockosárból a figyelő matróz:

- Föld a láthatáron.

Röviden: Kolumbusz Kristóf eljutott az „Indiákra” s el is nevezte az ott lakókat indiánoknak. Ez a nap tehát Amerika felfedezése...

Ha már a történelmi évfordulóknál tartunk, említsük meg 13-át: 1479-ben ekkor zajlott a kenyérmezei ütközet. Kenyérmező Alvinc és Szászváros között fekszik, a Maros bal partján. Török sereg tört be ekkor az országba (ekkor is), a híres csatában Báthori István országbíró és Kinizsi Pál temesi ispán győzött Ali bég csapatai fölött.

1514 október 18-án mutatta be a budai országgyűlésnek, a nemesség számára jó pillanatban, mert éppen a Dózsa-féle felkelés leverése után Werbőczy István ítélmester a Hármaskönyvet, vagyis a magyar szokásjoggyűjteményt. A király is, az országgyűlés is elfogadta, ám kihirdetés híján a Tripartitum soha nem emelkedett törvényerőre, azaz: bárhogyan hivatkoztak rá évszázadokon át, a Hármaskönyv nem volt a szó jogi értelmében törvény. Mégis nagyon sok bajt és nagy visszahúzó erőt jelentett, egészen az 1848-as áprilisi törvények megszületéséig. Lelkületesen, jogi fogalmilag pedig talán a 19. századvégi, úgynevezett Csemegi-kódex lépett igazán túl rajta.

Ugyanezen a 18-án, csak éppen majd' három évtizeddel később, 1552-ben Eger védői lélegeztek fel, mert a török sereg csapat-papot (s főként várostromot) hagyva elvonult.

Fejezzük be rövid szemlénket egy valóban kulturális vonatkozású eseménnyel. 1849 október 17-én Párizsban meghalt Fryderyk Chopin, a zongora költője. A kor orvostudománya nemcsak a tüdővényt nem tudta még hatékonyan kezelni, de még a halál beálltáról is viták folytak s megállapításából tévedések születtek. A kistermetű, vékonydongájú zenecsoda, Chopin is rettegett attól, hogy élve eltemetik (megesett akkoriban efféle). Utolsó kívánsága volt, hogy ha meghal, vegyék ki a szívét - biztos, ami biztos... Így történt, hogy teste a párizsi Père Lachaise temetőben nyugszik, szívét pedig Varsóba vitték és a Szent Kereszt templom falába helyezték.

Búcsúzóul javasoljuk, hogy ha tehetik, hallgassák meg Chopin 4-ik, f-moll balladáját... őszi fényekben ragyogó, elképesztő életvágy árad belőle.

dcs

*****

Helyreigazítás és köszönet:

Július-augusztusi lapszámunk 47. oldalán tévesen jelent meg, hogy a 48. oldalon látható örmény csipkét a Musza Dagh-i Vakif faluból egy örmény asszony ajándékozta az egyesületnek. A csipkét az örmény asszonytól Szabó László fotóművész vásárolta meg és ajándékozta az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületnek. Elnézést kérünk a téves közlésért és hálásan köszönjük Szabó László adományát.

*****

Programok

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat jótekonysági hangversenysorozatát indít az Örmény Szertartású Római Katolikus Templom és Plébánia tatarozására (Budapest XI. Orlay u. 6.). A hangversenysorozat teljes bevételét e célra fordítjuk.

Helyszín: Budapest XI. Orlay u. 6. Templom

A belépőjegy ára 500 Ft. További adományokat köszönettel fogadunk. A hangversenyek időpontjai:

2003. szeptember 26-án (pénteken) 17 óra

A templom előterében az „Örmény kódexművészet a XIII-XIV században” c. kiállítás megnyitása. Rendezi az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Budapest Főváros II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat.

Vendégünk a Vox Turturis Kamarakórus (Kolozsvár), Flórián Gergely vezetésével: Palestrina motették.

Könyvbemutató és vásár: Horváth Zoltán György - Gondos Béla: Ani, az ősi örmény főváros és magyar vonatkozásai - magyar, német és angol nyelvű fotóalbum, 161 színes fotóval.

(2003. Romanika Kiadó)

2003. október 18-án (szombaton) 17 óra

Kátainé Szilvay Ingrid zongora- és orgonaművész Johann Sebastian Bach műveket ad elő.